

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO V
OLOMOUCI

Katedra klasické filologie

Studijní rok 2010/2011

Jiří Š O B R

student 3. ročníku

obor česká filologie – latinská filologie

Užití motivů z antické mytologie v populární filmografii

**The Use of Motives from Ancient Mythology in
Popular Filmography**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Noemi Sklenářová

OLOMOUC 2011

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracoval samostatně a uvedl v ní veškerou literaturu a všechny prameny, které jsem použil. Práce obsahuje 70 530 znaků.

V OLOMOUCI 30.4.2011

vlastnoruční podpis

Tímto bych chtěl poděkovat paní PhDr. Noemi Sklenářové za poskytnutí informací, cenných rad a připomínek, bez kterých by tato práce nemohla vzniknout. Dále mé díky patří i panu PhDr. Janu Janouškovi, Ph.D. za pomoc při zpracování řeckých odkazů a v neposlední řadě panu Mgr. Františku Ondrákovi z gymnázia Olomouc-Hejčín, který mi pomohl při vyplňování dotazníků.

Obsah

Úvod	5
1. Souboj Titánů (1981)	6
1.1. Perseus ve filmové adaptaci.....	6
1.2. Vůle bohů.....	8
1.3. Shrnutí díla.....	9
2. Souboj Titánů (2010)	11
2.1. Perseus.....	12
2.2. Hádes a jeho ve filmovém snímku.....	15
2.3. Shrnutí.....	17
2.4. Který z předchozích snímků může divákovi více nabídnout?.....	18
3. Trója (2004)	19
3.1. Paris, Achilles a ti druzí, aneb co nám prozradí film?.....	21
3.1.1. Helena, Paris a jejich mystérium.....	24
3.1.2. Charaktery filmové.....	26
3.2. Shrnutí.....	28
4. Helena Trojská (2003)	29
4.1. Filmový příběh.....	29
4.2. Shrnutí filmového snímku.....	35
4.3. Která z filmových adaptací Homérova eposu poskytne divákovi více informací?.....	36
4.4. Jsou dnešní žáci dostatečně obeznámeni s antickou mytologií?...37	
5. Závěr	39
6. Summary	40
7. Anotace	41
8. Přílohy	42
8.1. Dotazník	44
9. Seznam použité literatury a ostatních zdrojů	45
9.1. Prameny.....	45
9.2. Literatura.....	45
9.3. Filmové zdroje.....	46
9.4. Internetové zdroje.....	46

Úvod

Antická mytologie a kultura, ať už řecká nebo římská, je již několik století nositelem odkazu budoucím generacím a její vliv je stále dobře patrný i v dnešní moderní době, kdy světu vládou média a televize nebo internet se stávají čím dál častějším zdrojem informací. Ne každý si proto vezme knihu, aby se mohl pohroužit do fantastického mytologického světa. Je tedy třeba přizpůsobit bájesloví starých civilizací tak, aby se stalo dostupné i těm, kteří četbě zrovna neholdují.

Předložená bakalářská práce se nesnaží podat vyčerpávající a podrobný popis řeckých mýtů a jejich filmových verzí. Snaží se o stručné zmapování shlédnutých snímků, které byly natočené podle jedné mytologické předlohy, a vytvoření porovnání mezi nimi a mytologickou předlohou. Určuje stěžejní osu filmu a zjišťuje, čím může být pro diváka přínosný.

Druhá část práce obsahuje vyhodnocení dotazníku, jehož úkolem bylo zjistit, jak jsou dnešní žáci seznámeni s antickou mytologií a jak se v ní orientují. Za tímto účelem byly rovněž vypracovány podrobné grafy, jejichž hodnoty vykazují oblíbenost filmů s mytologickou tematikou nebo jaké báje jsou mezi současnou mládeží nejpopulárnější.

Dále bychom chtěli upozornit, že vzhledem k četné variantnosti jsou jména řeckých hrdinů sjednocena podle *Encyklopedie antiky* vydané v Praze roku 1973.

1. Souboj Titánů (1981)

Díky své dějové přímočarosti s postupně gradujícím spádem a jednoduchou zápletkou se báje o Perseovi stala dobrým zdrojem inspirace pro filmové zpracování. V roce 1981 se tohoto úkolu ujal anglický režisér Desmond Davis, scénář podle mytologické předlohy vypracoval Beverley Cross, který se kromě Souboje Titánů podílel i na jiných filmech s mytologickou nebo orientální tematikou¹. Z hereckého obsazení můžeme uvést Laurence Oliviera v roli Dia nebo Ursulu Andressovou, coby Afrodítu nebo Maggie Smithovou jako pomstychtivou bohyni moří Téthys.

Ústřední osu celého filmu tvoří Perseus a jeho přímá konfrontace s vůlí olympských bohů. Těmito dvěma styčným bodům se budeme v následujících odstavcích podrobně věnovat, abychom mohli analyzovat jednotlivé úseky filmového snímku, které budou doplňovány o poznámky čerpající z příslušných zdrojů, což nám umožní sledovat, kde došlo k odklonu samotné báje.

V závěrečném shrnutí se zaměříme na celkový obsah a zhodnotíme, do jaké míry bylo využito motivů původní předlohy a co může filmový snímek případnému recipientovi nabídnout.

1.1 Perseus ve filmové adaptaci

V souladu s mytologickou předlohou, se i filmový hrdina narodil ze spojení nejvyššího boha Dia a princezny Danaé, dcery krále Akrisia z Argu. Tuto potupnou urážku vyřešil Akrisios tak, že nechal svou dceru zatlouct do truhly a svrhnout do moře. Z vůle Dia však truhla bezpečně doplula ke vzdálenému ostrovu², kde Perseus postupně dospěl a možná by i zemřel, kdyby nebylo pomstychtivé bohyně Téthys, která trpěla po té, co Zeus potrestal jejího syna Kaliba³. Přenesla mladého Persea do města Joppa⁴, sužovaného znetvořeným Kalibem. Jako odškodné za Téthydin podlý čin obdržel Perseus od bohů zbraně – meč, kouzelnou přilbu a štít. Ve městě se

¹ Iáson a Argonauté (1963); Sindibád a tygří oko (1977).

<http://www.imdb.com/name/nm0189117/>

² Prameny hovoří o ostrově Serifos, viz. níže

³ Kalibos se vyskytuje i v nové verzi Souboje Titánů. Námi použité prameny se o něm nezmiňují.

⁴ Z řeckého Ιόππη (dnes Jaffa), staré přístavní město na území dnešního Izraele, dříve Fénicie. O Joppě se zmiňuje i Graves, R.: Řecké mýty 1, Praha 1982, str. 249 j.

dozvěděl, že kdokoliv požádá princeznu Andromedu o ruku, musí správně odpovědět na hádanku zadanou Kalibem, pokud nápadník odpoví špatně, je za trest upálen.

Obr. 1⁵

Pomocí kouzelné přilby⁶, která činí majitele neviditelným a okřídleného koně Pegasa⁷, se Perseovi podaří proniknout do Kalibova doupěte, kde vyslechne zadání hádanky, je však odhalen a svede s Kalibem souboj, při kterém mu usekne ruku. Druhý den Andromedinu hádanku uhodne a jako důkaz předloží výše zmíněnou končetinu. Slaví se svatba, při které je Andromedina krása vyvýšena nad

⁵ Na mapě můžeme vidět, kde se nacházela tehdejší významná města staré Fénicie, jako Byblos nebo Sidon, mezi které patřila i Joppa.

⁶ Patřila Hádovi, Graves, R.: Řecké mýty 1, Praha 1982, str. 249 g.

⁷ Podle dostupných zdrojů však Pegasos vyskočil z těla zabitě Gorgony Medúzy. Místo toho používal Perseus okřídlené opánky, Graves, R.: Řecké mýty 1, Praha 1982, str. 249 g.

Téthydininu. Za tuto urážku požaduje bohyně⁸ princeznu život, má být obětována mořské nestvůře Krakenovi⁹. Pro Persea tím začíná další dobrodružná pouť.

Odpověď na otázku, jak zabít Krakena, znají styžské čarodějky¹⁰ živící se lidským masem. Narodily se už jako staré a ohavné, dohromady vlastnily jen jedno oko¹¹, o které se neustále hádaly. Od nich se Perseus dozví, že jediná možnost k přemožení mořské nestvůry je smrtící pohled Medúzy, která vše živé mění v kámen. Medúza však žije na druhém břehu řeky Styx, a tak se Perseus stává dalším hrdinou, který se jako živý vrátí z podsvětí, podaří se mu dokonce uplatit i převozníka Charóna. Předtím, než se však ke svému cíli dostane, utká se jeho družina s dvouhlavým psem¹², který chrání vstup do Medúzina příbytku. Smrtícímu pohledu Medúzy se Perseus vyvaruje pomocí naleštěného štítu, protože samotný odraz Medúzina vzhledu je neškodný a usekne jí hlavu¹³.

Při návratu jsou nuceni přenocovat, což se stává příhodnou chvílí pro pomstychtivého Kaliba. Ten bodnutím zapříčiní, aby z mošny, kam Perseus ukryl Medúzinu hlavu, začala prosakovat krev, ze které se zrodí dva obrovští štíři. V závěrečném boji nakonec Perseova družina zvítězí a Perseus Kaliba zabije. Teď už mu nic nebrání v cestě do Jopy a přemožení Krakena.

Celý film korunuje happy-end v podobě svatby Andromedy s Perseem.

1.2 Vůle bohů

Boží zásahy tvoří spolu s Perseem základní stavební materiál jak celé báje, tak i filmové adaptace. Vzhledem k lidským vlastnostem jsou náchylní k nečestnému jednání, což se následně odráží v jednotlivých zápletkách celého příběhu. Hlavní znesvářenou dvojici zde tvoří Perseův otec Zeus a Kalibova matka Téthys, která je

⁸ Hyginus ve svých bájích zmiňuje jako strůjce pomsty Neptuna za urážku Néroeve

<http://www.thelatinlibrary.com/hyginus/hyginus5.shtml#andromeda>

Naproti tomu Ovidius uvádí Amona, Ovidius: Proměny, Praha 2005, str. 112, stejně tak Apollodóros: II. 4, §3

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Apollod.+2.4.3&fromdoc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0021>

⁹ Z následujícího zdroje můžeme zjistit, že se jednalo o nestvůru Kétos. Jméno Kraken se v dostupných zdrojích nevyskytuje. <http://www.theoi.com/Ther/KetosAithiopoulos.html>

¹⁰ Tři Graie, sestry Gorgon.

¹¹ Většina pramenů uvádí kromě oka ještě jeden zub, Graves, R.: tamtéž.

¹² Snad odkaz na Kerbera, který měl ale hlavy tři (viz. Zamarovský, V.: heslo Orthos).

¹³ Dostupné prameny mluví o srpku, daru boha Herma. Ve filmu však figuruje meč běžného tvaru. Ovidius: Proměny, Praha 2005, str. 123.

zároveň patronkou města Joppa. Ona je také hlavním strůjcem teroru, kterým Kalibos utiskuje království.

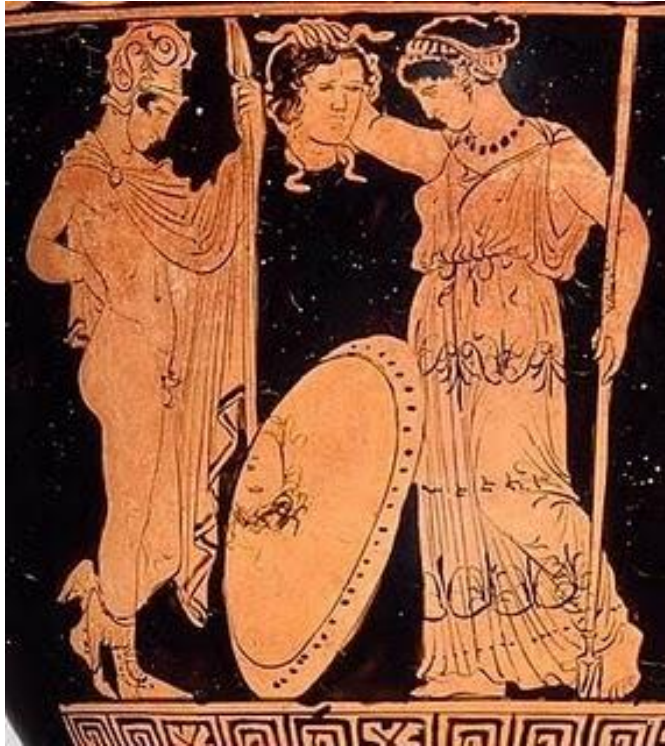
Když Kalibovy zločiny překročily pomyslnou mez, potrestal ho Zeus znetvořením, takže se stal ohavný všem lidem. Bohyně Téthys tento čin oplátila Diovi tak, že pokud si Andromedu nemohl vzít její syn, nesměl si jí pak už vzít nikdo. A tak vznikla podmínka, že každý nápadník musí uhodnout zadanou hádanku. Jakmile se Zeus dozví, že Téthys přenesla Persea do Joppy, jako odplatu za potrestaného Kaliba, snaží se tento úděl svému synovi ulehčit tím, že ostatním bohům přikáže opatřit mu zbraně, včetně sovy bohyně Pallas Athény. Ta však nesouhlasí a požádá Héfaišta, aby z kovu vyrobil mechanickou napodobeninu.

Další okamžik k božské pomstě přichází v okamžiku, kdy pošetilá Kassiopea prohlásí svou dceru za krásnější, než je bohyně Téthys. Té se tím naskýtá další možnost, jak smrtelníkům znepríjemnit život, proto si vyžádá Andromedin život jako smířčí oběť za urážku na ní spáchanou.

V závěru filmu je opět narážka na pomíjivou existenci bohů. Bohové jsou sice všemohoucí, ale do jisté míry závisí jejich „přežití“ na lidech, na jejich obětech a modlitbách. Zeus si rovněž uvědomuje, že jednou může nastat doba, kdy budou zcela nepotřební a zapomenutí, proto přikáže hvězdám, aby zaujaly seskupení na počest Persea, Kassiopey nebo Pegase. Činí tak odkaz budoucím generacím, čímž i bohům zajišťuje jistý druh „nesmrtelnosti“.

1.3 Shrnutí díla

Pokud bychom se chtěli filmovou adaptací zabývat po odborné stránce, bylo by nutné znát veškeré dostupné verze báje o Perseovi, které se nám z klasických dob nedochovaly v kodifikované formě, jako např. Homérovy eposy. Všechny nám dostupné zdroje jsou prací mytografů z dob minulých i současných. Jediným vodítkem nám mohou být Perseova vyobrazení na antických nádobách, kde bývá obvykle zpodoben v okamžiku, kdy zabíjí Gorgonu Medúzu nebo pouze s její hlavou. Můžeme si rovněž povšimnout, že použitou zbraní je krátký mečik srpkovitého tvaru. Společnost mu obvykle dělá ozbrojená Pallas Athéna.

Obr. 2¹⁴

V případě filmového zpracování z roku 1981 se naskýtá myšlenka, že předloha ke scénáři byla vypracována na základě Gravesových *Řeckých mýtů*. A ten čerpá převážně z klasických autorů, jako např. Plinius, Apollodóros nebo Hyginus. Řadu informací nám může poskytnout i Publius Ovidius Naso ve svých *Proměnách*.

Děj celého filmu výrazně zjednodušuje důvod, proč se Perseus vydává na svou pouť za hlavou Medúzy. Divák tedy není vystaven složitému rozplétání předcházejících událostí. Zde nemusejí být spokojeni znalci mytologie, kteří tento fakt budou mít dozajista snímku za zlé. Musíme si ale uvědomit několik základních bodů:

1. Není možné natočit film přesně podle předlohy. A to právě z důvodů většího množství verzí, které nám báje nabízí.
2. Snímek je třeba udělat pro diváka atraktivní. Musí tedy obsahovat úměrně rychlý spád, určitou dávku akce a zápletku.
3. Děj musí být dobře srozumitelný, protože ne každý ovládá antickou mytologii natolik, aby se v ní mohl bez problémů orientovat.

¹⁴ Perseus a Athéna s hlavou Medúzy, červeno figurová malba, cca 400-385 př. n. l., Muzeum umění v Bostonu, USA.

Ústředním motivem Perseových činů je snaha zachránit princeznu Andromedu, oproti skutečnému úkolu, který mu uložil král Polydektes¹⁵. Tím se snímek stává jednoduše zapamatovatelným i pro běžného diváka, zároveň poskytuje vcelku kvalitní pohled do světa antického bájesloví a seznamuje recipienta se standardními mytologickými pojmy, jako jsou hrdinové, bozi, různé nestvůry apod.

V samotném závěru filmu se divák rovněž seznamuje se skutečnými astronomickými úkazy, jako je souhvězdí Pegase, Andromedy nebo Kassiopey. Což může v divákovi podnítit zájem o názvy dalších těles nebo úkazů v oblasti astronomie.

2. Soubor Titánů (2010)

Filmový remake v režii Louise Leterriera zůstává po obsahové stránce nezměněn, přesto se celý děj nese ve zcela jiném duchu. Hlavním motivem je vzpoura člověka proti božím zákonům, i když ne zcela oprávněná. Lidé mají pocit, že bohové nesou vinu za jejich příkoří, a tak chyby nehledají v sobě, ale přisuzují je právě bohům. Bohové se tímto dostávají do podřízené role, protože lidi paradoxně potřebují. Jsou závislí na jejich modlitbách a obětech, které je de facto živí. Dokonce zvažují, že začnou s lidmi vyjednávat, což jejich původní postavení ještě více degraduje. Navíc jim zůstává jeden důležitý rys – mají stejné vlastnosti jako lidé, a tak se postupně obě strany dostávají do začarovaného kruhu, kdy jedna pomsta střídá druhou, a všichni si mezi sebou vyřizují staré spory.

Zvláštností příběhu je, že nejvyšší bůh Zeus vystupuje spíše jako lehce zmanipulovatelná osoba a veškeré řízení má v rukou jeho bratr Hádes, který si s sebou nese úděl olympského vydědence. Hlavní motivem jeho činů je touha po pomstě.

Perseus projde rychlým vývojem – z obyčejného rybáře opovrhujícího bohy se záhy stává statečným bojovníkem, přičemž později neváhá použít ani kouzelný meč, dar od Dia, který předtím odmítal.

¹⁵ Graves, R.: Řecké mýty 1, Praha 1982, str. 248 d,e

2.1 Perseus

Zrození Persea je právě v tomto filmovém příběhu aktem pomsty. Když se lidem přestalo líbit jednání bohů, vzbouřili se. Při obléhání Olympu velel vojskům král Akrisios. Přestože ostatní bozi navrhovali zničení vojsk, Zeus se uchýlil k jinému trestu: Vzal na sebe podobu krále a vloudil se do ložnice Akrisiovy ženy Danaé¹⁶. Když se skutečný král vrátil a viděl, co Zeus napáchal, nechal novorozence a svou ženu zatlouct do truhly a svrhl je do moře. Tento čin však vládce bohů potrestal tím, že krále sežehl bleskem a proměnil ho v nestvůru. Tak se zrodil Kalibos, nucený žít v bažinách a skrývat se před lidmi.

Truhlu s malým Perseem našel rybář Spyros¹⁷, který se chlapce ujal a vychoval. Na scéně se zároveň objevuje i jiná postava - Ió¹⁸, která kdysi odmítla boha, ten jí potrestal nesmrtelností a věčným mládím. Jak ona sama vysvětluje, není ani bohyně ani člověk. Jejím úkolem je dávat na Persea pozor a pomáhat mu, neboť právě ona zná jeho osud.

O několik let později se stane Perseus svědkem nového povstání proti bohům. Válečníci z Argu strhnou sochu Dia a jsou za to ztrestáni jeho bratrem Hádem. Do tohoto incidentu se nešťastně připlete i Spyros, který spolu se svou rodinou zrovna loví ryby. Hádes loď potopí a Perseus rázem přichází o svou rodinu. Tím začíná jeho nové dobrodružství.

Je odveden vojáky do Argu, kde vládne král Kéfeus s manželkou Kassiopeou. V nejméně vhodnou chvíli prohlásí pyšná královna svou rodinu za bohy a krásu své dcery Andromedy vyvýší nad krásu všech bohyň. Trestu se opět ujímá Hádes, tentokrát již z vůle Dia. Zabije královnu a prozradí, co je vlastně Perseus zač.

¹⁶ V mytologické předloze na sebe Zeus bere podobu zlatého deště. V případě báje o Héraklovi se Zeus promění v krále Amfitryóna.

¹⁷ Apollodóros uvádí jméno Diktys a název ostrova Serifos, Apollodóros: II. 4, §1
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Apollod.+2.4.1&fromdoc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0021>

¹⁸ Byla dcerou krále Inacha kterou Héra za trest proměnila v krávu, viz. Hyginus.

<http://www.thelatinlibrary.com/hyginus/hyginus5.shtml#io>
Nebo Apollodóros: II. 1, §3
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Apollod.+2.1.3&fromdoc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0021>

Zároveň si vyžádá jako omluvu za urážku život princezny Andromedy. Lhůta je zde pouhých deset dnů a oběť připadá na dobu zatmění slunce¹⁹.

Na základě nového zjištění je Perseus uvězněn a mučen, aby se přiznal, zda je skutečně synem nejvyššího boha Dia. O svém původu však nemá mladý hrdina ani ponětí, proto zarputile tvrdí, že není polobůh. Odmítá přijmout tuto skutečnost, protože bohy nenávidí, bez ohledu na to, že jeho adoptivní rodinu má na svědomí pouze Hádes. Jak je ale v celém filmu zvykem, vinu nesou jednoznačně všichni bohové. Ve vězení ho navštíví Ió, která mu prozradí příběh jeho zrození. Perseus novou informaci přijímá, nicméně se ale nemění jeho dosavadní postoj k božské autoritě. Nastává závod s časem, protože jediná možnost, jak pomoci princezně je zabít Krakena. Odpověď na tuto otázku znají pouze styžské čarodějnice. Perseus s družinou se proto vydávají na cestu.

Zeus začne o svého syna projevovat zájem, proto mu jako dar pošle kouzelný meč, který Perseus najde, když se utáboří v lese. Nad ránem se objeví stádo létajících koní, kde Ió ukáže Perseovi Pegasa. Na jeho zkrocení však nezbude čas, jsou totiž napadeni Kalibem, kterému v souboji usekne voják Draco ruku, z té se pak zrodí obrovský štír. Předtím, než Perseus nestvůru zabije, je poraněn. V okamžiku, kdy se objeví další štíři, je Perseova družina konfrontována s džiny, pouštními duchy obývající poušť. Jejich vůdce později Perseovi vyléčí zranění způsobená Kallibem.

Mezitím v Argu připravuje zfanatizovaný dav lešení, na kterém má být princezna Andromeda obětována Krakenovi. Jejich vůdce Prokopion ostatní členy sekty nabádá k zavrnutí Dia. Jediné východisko vidí v uctívání Háda, protože jedině ten nabízí Argu záchranu a rovněž ukázal lidem jejich hříchy, které je možné vykoupit princezninou krví. Svým počínáním stále více oslabuje Diovu moc.

Perseus spolu se svou družinou, Ió a džinem doputují do Styžské zahrady, kde sídlí slepé čarodějky. Toto pusté místo bylo svědkem bitvy mezi Krakenem a Titány. Pouze ony znají odpověď na otázku, jak zničit Krakena. Ió zatím Persea varuje, aby se ptal pouze na onu jedinou otázku, protože ví, že čarodějky jsou zlomyslné a schopné lhát, čímž mohou ohrozit celou výpravu. K čemuž záhy dojde, neboť Perseovi předpoví, že v boji zemře. I když hrdina na sobě nedá nic znát, trochu pochybuje, ačkoliv se ho Ió snaží ujistit, že stařeny lhaly.

¹⁹ Podle Ovidiovy verze si život princezny Andromedy vyžádal egyptský bůh Amón, který se později stal součástí římsko-egyptského synkretismu. Ovidius: Proměny, Praha 2005, str. 112.

Při zpáteční cestě se setká s Diem, ten mu nabízí, že může vstoupit na Olymp mezi bohy. Perseus odmítá a zarputile trvá na tom, že jeho otcem byl rybář Spyros, přestože pravdu už dávno zná. Vzápětí Diovi vyčte, že právě kvůli boží vůli je jeho rodina mrtvá. Zeus se mu naopak snaží vysvětlit, že trest bohů si lidé na sebe přivolali sami. Přesto Perseovi daruje zlatou minci pro podsvětního převozníka Charóna. Družina se pomalu rozpadá – opouští ji Ozal a Kucuk²⁰. Stihnou však vyrobit pro Persea štít ze štířího krunýře. Zbytek výpravy se vydává na cestu do podsvětí, kde na druhém břehu řeky Styx má žít Medúza.

Během plavby vypráví Ió posádce o Medúze: Kdysi byla krásnou dívkou, do které se zamiloval Poseidón, i přes protesty se jí zmocnil. Tento incident znechutil Pallas Athénu. Ta se rozhodla, že z Medúzy udělá odstrašující příklad a proměnila ji v nestvůru tak ohyzdnou, že kdo se na ní podíval, zkameněl. Aby se Perseus mohl na boj připravit, naučí ho Ió v podpalubí několik užitečných způsobů, jak se vyhnout Medúzině pohledu. Zároveň se začíná upevňovat mezi oběma citové pouto.

V boji s Medúzou přichází o život ostatní členové výpravy – Draco, Ixas, Eusebios a džin, který je jako jediný imunní vůči Medúzině pohledu. Před vstupem do podsvětí zatím čeká Ió. Dvojice je však napadena Kalibem. Ten, aby vyprovokoval Persea, zabije Ió. Hrdinovi nezbyvá nic jiného, než použít kouzelný meč. V souboji se mu podaří Kaliba zabít, v témže okamžiku z těla umírajícího krále vyprchá Hádovo kouzlo i Diův trest. Času je málo a Perseus musí jednat – opouští umírající Ió a s pomocí Pegasa letí do Argu. Na Olympu mezitím Zeus svolí k vypuštění Krakena, což Hádes ochotně učiní.

Zdivočelý dav vedený Prokopionem se chopí princezny Andromedy, která se sama rozhodne obětovat pro záchranu města. Z moře se vynořuje Kraken, co nesmete přívalová vlna, rozbije netvor chapadly. Lidé umírají a Zeus na Olympu slábne, kdežto Hádes nabírá na síle, živí ho smrt a utrpení lidí. Vládce bohů si uvědomuje svou osudovou chybu příliš pozdě. Přesto řekne svému bratrovi, že do Argu míří Perseus, aby zhatil jeho plány. Hádes, ve snaze zachránit situaci, pošle na hrdinu Harpyje, které mu seberou Medúzinu hlavu. Nastává zběsilá honička v ulicích města. Kromě Persea a Harpyjí hledá v sutinách města svou dceru král Kéfeus. V souboji s Harpyjí spadne Perseus do svatyně, kde má být obětována Andromeda. Na poslední chvíli se mu podaří ukázat hlavu nestvůrné Gorgony Krakenovi, ten zkamení.

²⁰ Jistá podobnost s Kastorem a Pollydeukem.

Zároveň však Prokopion zavraždí krále. Krakenovo torzo se ale počne bortit, pod vahou padajícího kamení se částečně rozboří svatyně, rozbije i lešení, na kterém visí Andromeda a ta padá spolu se sutinami do moře. Pokusu o její záchranu zabrání Hádes, rozhodnutý zničit Persea. Tomu je už jasné, že podsvětního boha nemůže zabít, přesto použije meč od svého otce Dia a Háda probodne, čímž ho opět uvězní v podsvětí. Na poslední chvíli se noří do vln, z nichž vytáhne Andromedu. Mořské vlny oba zanesou na malou pláž poblíž Argu, kam už pro princeznu přijíždějí záchranné lodě.

Sama princezna Persea nabádá, aby se stal králem v Argu, ten však odmítá s přesvědčením, že poslouží víc jako člověk, než jako král a odletí na Pegasovi pryč. Vrací se na místo, kde Hádes připravil o život jeho rodinu. Tam za ním přichází Zeus, aby mu poděkoval. Oba ví, že Hádes čeká na vhodnou příležitost, kdy lidstvo zeslábne natolik a on se opět bude moci vrátit. Rovněž mu opět nabízí, aby zaujal místo mezi bohy, což Perseus odmítne. Přesto mu oplátkou za vykonané činy dá odměnu – vrátí Ió zpět mezi živé.

2.2 Hádes a jeho postavení ve filmovém snímku

Podsvětní bůh podvedený bratrem Diem, donucený žít v podsvětí, aby nebyl bohům na očích²¹, živý pouze ze strachu a bolesti lidí touží po odvetě víc, než kdokoliv jiný. Příhodná chvíle nastává v okamžiku, kdy vojáci z Argu strhnou sochu Dia, na znamení vzpoury a také aby dokázali, že úcta k bohům a jejich zákony jsou nepotřebné. Hádes na opovážlivce nejprve pošle Harpyje, potopí Spyrovu loď a poté jde nabídnout své služby Diovi s úmyslem, že donutí lidi se vrátit zpět k bohům. V celé záležitosti mu má pomoci Kraken, který je Hádovým synem. Zeus se nechá přesvědčit a nakonec na bratrovo naléhání svolí, netuší však, že utrpení vyvolané Hádem mu přízeň lidí nepřinese, ba naopak. Ostatní bohové jsou prozřetelnější, protože Háda považují za úskočného. Nejsou ani potěšeni jeho přítomností, což podsvětnímu bohu ale nijak nevadí.

²¹ Etymologie jména odpovídá i Hádově charakteru a funkci v řeckém pantheonu. Vzniklo derivací od slovesa α priv. + ἰδῆϊν, což znamená „neviditelný“ nebo „ten, který činí neviditelným“. Roscher, W. H.: Ausführliches Lexikon der griechischen und römischen Mythologie, erste Abteilung, Leipzig 1884-1886, str. 1778

Dalším nástrojem Hádrovy pomsty se stává Kalibos, který rovněž Dia nenávidí. Temný bůh však nemá dost sil, proto požádá Kaliba, aby zabil Persea a tím uštedřil Diovi další ránu. Zhrzený král souhlasí, neboť se mu naskýtá příležitost k pomstě.

Postava Háda představuje v celém snímku výrazný protiklad k zářivému Olympu a laskavým nebeským bohům. Je dobrým obrazem odvěkého boje dobra se zlem, k čemuž využívá slabosti jiných lidí. Můžeme zde najít podobnost s křesťanským symbolem zla, Luciferem, který je padlým andělem a Bohu se mstí tak, že svádí lidi na scestí. Háduv osud je podobný. Zatímco se olympští bohové těšili oblibě lidí, on musel živořit v temném podsvětí. Proto je jeho největší snahou dokázat Diovi, že ani sebevětší utrpení nedonutí lidi, aby se k němu modlili. Osudovou ránu se mu chystá zasadit zabitím Persea.

Přestože je od začátku jasné, kdo je v celém snímku absolutní vítěz, tvoří Hádes velmi příjemnou zápornou postavu.

2.3 Shrnutí

Už od začátku filmu je divákovi jasné, že celý snímek staví svůj děj převážně na speciálních efektech a akci. Psychologii hlavního hrdiny posílili autoři snímku osobními problémy, jako ztráta adoptivní rodiny, odmítání svého původu a pohrdání bohy. Když Perseus celým vývojem projde, pochopí, že je někdy třeba přijmout jak svůj osud, tak i občas slevit ze svých nároků a nechovat se tvrdohlavě. Je však nutno podotknout, že Perseův odmítavý postoj a sebezapření působí v některých momentech příliš přehnaně a tím může na diváka působit spíše úsměvně, než odvážně. Podobný dojem vyvolává i Perseova družina, která přes prvopočáteční odmítání za něj nakonec pokládá i život, včetně pouštního džina, kterému může být celá věc lhostejná.

Z různých důvodů pak může divákovi, zvláště tomu, který se v mytologii alespoň částečně vyzná, vadit postava Kaliba. Ten se vyskytuje v obou filmových verzích a jeho jediným cílem je zabít Persea. Jeho nečekané výboje sice Perseovi znepříjemňují cestu, ale rozhodně to není nic, nad čím by se zvláště pozastavoval. Kalibos je sice zápornou postavou, ale ne nijak výraznou. Proto se může stát, že ho divák během děje vytěsňuje, ale vzápětí je s ním konfrontován znovu. V nové filmové adaptaci báje, je Kalibovi dán větší prostor, což do určité míry narušuje celkovou chronologii snímku.

Naproti tomu vcelku dobře zapadá do děje džin. Postava, která do antické mytologie nepatří²², se stává plnohodnotným a důležitým článkem celé výpravy. I když znalci mytologie mohou být nespokojeni, svou přítomností nijak násilně nevyniká nad ostatní. To samé ale nemůžeme říct o Ió, její křehký půvab, světlé šaty a jemná záře, která ji obklopuje, podivně kontrastují s drsným okolím a budí dojem jisté nesourodosti s dějem.

Trochu zaskočen, i když ne úplně nepřipraven, může být divák v závěru filmu, kde se očekává, že Perseus pojme Andromedu za manželku a stane se králem. Ten se však vydává cestou obyčejného člověka společně s Ió a s vědomím, že bitva mezi dobrem a zlem nikdy neskončí.

²² Typický pro orientální náboženství. Jde o ducha, který je buďto dobrý nebo zlý.
<http://en.wikipedia.org/wiki/Jinn>

2.4 Který z předchozích snímků může divákovi více nabídnout?

V předchozích kapitolách jsme si udělali stručný nástin a shrnutí obou filmů a je nyní potřeba určit, který z nich je schopen předat divákům více informací z antického bájesloví. V tomto případě musíme pominout veškeré speciální efekty a zaměřit se výhradně na obsahovou složku filmové verze.

Jak už může být z výše zmíněných informací patrné, většinu předpokladů má starší snímek *Souboje Titánů*. Oproti mladšímu zpracování poskytuje méně desinformací, více se drží mytologické předlohy a celková struktura děje není zbytečně narušována dalšími postavami nebo zápletkami.

Příběh stojí na jednoduchých, ale zcela dostačujících pilířích: lidská pýcha, osudová chyba a trest. Samozřejmě pak také někdo, kdo se rozhodne bezvýchodné situaci čelit. Přestože se v obou případech jedná o stejného hrdinu, jsou jejich charaktery značně rozdílné. V tomto případě se mytologické předloze nejvíce blíží *Perseus* ze starší filmové verze. Jeho postava neoplývá přehnaným vzdorem a uraženou pýchou.

Další osu příběhu představují bohové, kteří svými činy ovlivňují celý děj. V obou verzích je vždy někdo, kdo se snaží Perseovi uškodit. Zatímco *Téthys* využívá lstivých úskoků, *Hádes* rovnou ničí vše, co mu přijde po ruku, včetně svého bratra *Dia*. Zde je těžké určit, který z filmů plní svůj úkol lépe, protože ani jeden snímek se přesně nedrží mytologické předlohy. Rozhodující slovo tedy budou mít s největší pravděpodobností speciální efekty, kterými filmová verze z roku 2010 doslova hýří.

Posledním a největším problémem je závěr obou příběhů. Zatímco snímek z počátku osmdesátých let bezezbytku dodržel kritéria daná mytologickou předlohou, moderní verze pojala závěr zcela jinak, snad ve snaze vylepšit notoricky známý konec něčím méně obvyklým, čímž se tvůrci dopustili fatální chyby, která kriticky završuje celou řadu desinformujících úseků tohoto filmového snímku.

3. Trója (2004)

Nejznámější eposy klasického Řecka jsou dodnes opředeny tajemstvím. Není zcela jasné, kdo Homér²³ vůbec byl a nelze určit ani přesnou dobu jejich vzniku. Podle odhadů měla samotná Iliada vzniknout ve druhé polovině 8. stol. př. n. l. Důkazů je hned několik: jedním z artefaktů je tzv. „Nestorův pohár“, který je dnes uložen v Národním archeologickém muzeu v Athénách a pochází přibližně z doby 720. př. n. l. Jeho zdobení souhlasí s některými scénami, které popisuje ve svých dílech Homér. „Temné“ období, jak je doba vzniku homérských básní někdy nazývána, je rovněž zhruba stejně shodné s tvorbou geometrické keramiky.

Obr. 3²⁴

Dalším důležitým bodem je historické klima právě z druhé poloviny osmého století, kdy existovala silná šlechtická kultura, kterou oba eposy oslavují. Ta později zanikla. V tomto případě se vidina Homéra jakožto slepého chudého pěvce rozplývá, neboť ve svých eposech zcela přesně popisuje život tehdejší šlechty. V neposlední

²³ Z řeckého *ὄμηρος*, což znamená „rukojmí“; původně se prý jmenoval Melésigenés. Bartoněk, A.: *Dialekty klasické řečtiny*, Brno 2009, str. 228-229

²⁴ Fragment argejského měsidla ze 7. stol. př. n. l., který je dnes uložen v muzeu v Argu. Odysseovi druzi oslepují Polyféma.

radě musíme vycházet i z jazyka, kterým jsou eposy napsány. Jde o iónský dialekt řečtiny, který je místy prostoupen aiolským nářečím.

Iliada mapuje události posledních jedenapadesát dní z desátého roku trojské války. Co se stalo před tím, si každý mytograf víceméně řadí podle sebe, na základě dostupných pramenů.

I když je důvodem boje únos Heleny, v závěru už jde spíše o záležitost osobní cti, kořisti a hlavně obchodu, neboť Trója ovládala celý černomořský obchod s drahými kovy, železem, dřevem, látkami a mnoha dalšími artikly. Jakmile město padlo, mohli Řekové zakládat kolonie, které bohatly spolu s dalšími koloniemi v Malé Asii nebo na Sicílii. Největší zisky však měly z tohoto obchodu Athény, které byly vedoucí námořní mocností.

Filmové zpracování trojské války, které v roce 2004 režíroval Wolfgang Petersen podle scénáře Davida Benioffa, se právě více vztahuje k problémům politickým, přičemž nám předkládá poměrně dobrý, místy až naturalistický pohled do tehdejší společnosti a jejího života, proto zcela stranou stojí zásahy bohů. Přestože se ve filmu občas mihne Thétis, neprojevuje se nijak jako božská bytost, ale spíše jako ustaraná matka. Film se stává poutavým právě pro svou „lidskost“, kde každý zodpovídá za své činy a nemůže z nich vinit božskou moc, či se na ni odvolávat.

Obr. 4²⁵

3.1 Filmové zpracování Homérova eposu

Před 3200 lety se Agamemnónovi podařilo po mnoha bojích sjednotit řecké státy, nepodrobena zůstala jenom Thesálie. Jeho bratr Meneláos, spartský král se pokouší o smír s Trójou. Celou alianci mezi státy narušuje Achilleus, který pohrdá Agamemnónem a podle libosti se přiklání na jednu, či druhou stranu. Jeho úkolem není nic jiného, než zabít. V boji muž proti muži se Achilleovi daří získat pro Agamemnóna vládu nad Thesálií. V Spartě mezi tím dochází k uzavření smíru

²⁵ Na mapce můžeme vidět neznámější města starověkého Řecka, včetně Tróje, Sparty a Mykén.

s Trójany. Krále Priama v celé záležitosti zastupují jeho dva synové, Hektor a Paris. Během slavností se Paridovi podaří Helenu přesvědčit k odchodu. Druhý den, když už je trojské loďstvo na cestě domů, se Paris přiznává Hektorovi ke svému činu. Ten se rozhodne vrátit zpět do Sparty a omluvit se, neboť došlo k urážce hostitele, což je v řecké kultuře nepřípustné. Nakonec se však vyhoví svému bratrovi a celá výprava pokračuje v započaté cestě zpět do Tróje.

Když Meneláos zjistí, jaké potupy se mu od hostů dostalo, neváhá a spěchá žádat o pomoc svého bratra Agamemnóna, který pomoc přislíbí, ale udělá to pouze z vlastního prospěchu, protože je mu jasné, že pokud Trója padne, stane se neomezeným pánem tehdejšího známého světa a ovládne důležité obchodní cesty v celém Černomoří. O svém útoku se radí se starým králem Nestorem²⁶, který považuje za zcela nevyhnutelnou účast Achillea a jeho myrmidónských vojsk, s čímž není Agamemnón příliš spokojen, pro něj je Achilleus jen nájemný zabiják s prospěchářskými tendencemi. Nestor nakonec krále přesvědčí. Tak se do celého příběhu dostává ithacký vládce Odysseus, jehož úkolem je šikovně přimět Achillea k účasti ve válečném tažení proti Tróji. Ten mezitím žije se svým bratrancem Patroklem na řeckém ostrově Fthia.

Přestože trojský král Priamos ví, jakou zkázu Helenina přítomnost městu přinese, toleruje Paridův čin a nedbá Hektorových rad, aby Helenu poslal zpět do Sparty. Krátce nato je vyhlášen poplach, protože k Tróji se blíží řecké lodě.

Jako první zaútočí na trojské pobřeží Achilleus se svým vojskem Myrmidónů, přestože nebyl dán příkaz k útoku. Jeho vojáci vyplení Apollónovu svatyni a povraždí všechny kněze. Poprvé se zde setkává tváří v tvář Hektorovi, který o Achilleovi nic neví, pro něj je to naprosto bezvýznamný voják. Spolu s kořistí z Apollónova chrámu je Achilleovi přivedena i zajatá Briseovna.

Onoho večera přijímá Agamemnón pocty za první úspěšné dobytí trojského území, nikdo s přítomných neví, že za úspěchem stojí Achilleus a jeho Myrmidóni. Dojde k roztržce, při které Agamemnón Achilleovi oznámí, že si jako válečnou kořist bere Briseovnu. Následkem toho odmítá Achilleus dál bojovat.

Mezitím se Paris rozhodne vyzvat Meneláa na souboj o Helenu, ta se snaží v noci uprchnout, protože ví, že Meneláos Parida zabije. Její pokus o útěk omylem odhalí Hektor a přesvědčí ji, aby se vrátila.

²⁶ Král v Pylu.

Druhý den proti sobě oba sokové nastoupí před trojskými branami. Agamemnón má dvě podmínky, které mohou válku ukončit: vrátit Helenu Meneláovi a podrobit se, což Hektor odmítne. Začne tedy souboj, ve kterém Paris jednoznačně prohrává. Na poslední chvíli unikne smrtelné ráně a zbaběle se plazí k bratrovým nohám, čímž se před řeckými nepřáteli zesměšní. Meneláos ale není spokojen a neustále na Parida doráží, zatímco Agamemnón burcuje vojsko k útoku tím, že Trójané porušili dohodu. V návalu emocí Hektor Meneláa probodne, čehož využije Agamemnón a zaútočí na Tróju, která díky svým lučištníkům prozatím vyhrává a achájská vojska se stáhnou do tábora.

Achilleus stále odmítá bojovat a navíc zvažuje, že druhý den odpluje pryč. Jeho záměr zmaří útok Trójanů, kteří za svítání napadnou achájský tábor zápalnými bombami. Situace využívá Achilleův společník Patroklos, který si na sebe vezme jeho zbroj a vyrazí do boje, kde je zabit Hektorem, který o skutečné identitě bojovníka neměl poněti. Patroklova smrt je důvodem navrácení Achillea do boje, neboť se chce pomstít. Vyzve proto Hektora na souboj, ve kterém ho porazí a mrtvolu odveze do tábora jako trofej. Pro Trójaný je to zdrcující porážka.

Za hluboké noci si Hektorovo tělo přijde vyžádat král Priamos a Achilleus svolí. Spolu s Priamem se kromě Hektorových ostatků vrací i Bríseovna, kterou Achilles propustil, navíc získává trojský král slib, že po dvanáct dní se nebude bojovat, aby mohl být Hektorovi vystrojen náležitý pohřeb. Tímto gestem však rozzuří Agamemnóna, jehož největší prioritou jsou vlastní zisky. Přislíbené období klidu ale zůstane neporušeno.

Na konci dvanáctého dne čeká Trójaný překvapení – achájské loďstvo je pryč, před branami se povaluje několik mrtvol s tmavými skvrnami po těle, což trojský kněz diagnostikuje jako mor, který na Řeky seslal Apollón. Spolu s domnělými mrtvolami je na pláži i obrovský dřevěný kůň – dar Poseidónovi²⁷ jako oběť za šťastnou plavbu. Paris navrhuje koně spálit, ale setká se s odporem. Nikdo lest řeckých vojsk neprohlédne²⁸. V noci, když Trójané spí zmožení vínem, vyskáčou Achájeci ven z koně, otevřou brány a Tróju vypálí²⁹. Helena prchne spolu s Andromaché tajnou chodbou a zachrání se i několik dalších lidí. Při útěku pomáhá i

²⁷ Dřevěný kůň byl původně určen pro Pallas Athénu.

²⁸ Spálit koně navrhoval kněz Láokoón, který byl za trest umlčen Poseidónem – zardousili ho dva mořští hadi spolu s jeho dvěma syny.

²⁹ Povel k útoku dal původně Sinón.

Paris, který na poslední chvíli předá trojský meč mladému chlapci³⁰ zachraňujícímu svého starého otce se slovy, aby odešel daleko a založil nový národ.

Agamemnón se chce pomstít Bríseovně za její vztah s Achillem, kvůli němuž málem nevyhrál válku, ta ho však probodne. Setkává se znovu s Achillem, který ji hledá, ale jejich setkání překazí Paris. Vystřelí několik šípů, které se hrdinovi zabodnou do hrudi, poslední zasáhne patu.

Celý příběh končí pohřbem Achillea. Osud Parida, Heleny a Andromaché zůstává otevřen.

3.1.1 Helena, Paris a jejich mystérium

Postava Heleny není nijak jednoznačná. Ve všech nám známých zdrojích je považována za dceru Dia a spartské královny Lédy. Její pověstnou krásu jí zajišťovaly plavé vlasy a světlá pleť, což je pro středomoří neobvyklé. Slávu si vysloužila nejen svou krásou, ale i tím, že zradila svého manžela, což bylo dáno Afrodítinou kletbou. V tomto okamžiku se však dostáváme do problematické situace, protože nemůžeme s jednoznačností tvrdit, že Helena do Tróje odešla spolu s Paridem.

Pokud přihlédneme k dílu řeckého lyrického básníka Stésichora z Himery³¹, ten ve svých dílech rád používal mytologické motivy a jedním z nich byla i oslavná palinodie³² na Helenu. Zároveň se však o žádném únosu nezmiňuje, naopak vyvrací možnost, že by byla Helena unesena nebo odešla s trojským princem dobrovolně.

*„V té řeči slova pravdy není, paluby lodi ses nohou nedotkla
a nepřišla na trójský zámek.“³³*

Tyto verše dávají prostor ke spekulacím. V jakém smyslu byla Helena unesena? Jednalo se o nějaký přízrak, jak tvrdí Stésichoros? Odůvodnění, proč Stésichoros

³⁰ Zde se již setkáváme s Aineiém.

³¹ asi 640-555 př.n.l.

³² Oslavná báseň, která měla být omluvným gestem na předchozí, ne příliš lichotivou skladbu.

³³ Platón: Faidros in Dialogy o kráse, Praha 1979, str. 138.

napsal tyto verše, může být prostší – jeho původní báseň na Helenu měla nejprve hrubý a urážlivý charakter, za což byl básník potrestán slepotou. Po napsání palinodie se mu údajně zrak vrátil.

Nabízí se ještě jedna možnost, v tomto případě však nejde o Helenu jako takovou, ale o Helespont. *Μνηστῆρες τῆς Ἑλένης* (mnéstérés tés Helenés) nejsou Helenini nápadníci, ale ve skutečnosti se jedná o helespontský spolek, tedy o *μνηστῆρες τοῦ Ἑλλησπόντου* (mnéstéres tú helléspontú) – „ti, jež o Helespont pečují“³⁴. Tento svazek, který spojili krvavou obětí koně, zaručoval všem členům jistotu, že se budou vzájemně podporovat při výpravách či v obchodě, a to bez ohledu na Trójany a jejich spojence. Patronem spolku byl bůh Poseidón, čemuž odpovídá i výše zmíněná obětina, neboť právě kůň byl atributem boha moří. Navíc jméno Helena může být odvozeno od Hellé, sestry Frixa, podle které je Helespont pojmenován.

Navíc motiv unesené ženy není nijak ojedinělý. Iliada s největší pravděpodobností čerpá z eposu Keret, který pochází z Ugaritu³⁵, je datován do doby bronzové a zapsán klínovým písmem na hliněných tabulkách³⁶.

Není to poprvé, co se za ženou spojenou s Trójou táhnou ruku v ruce problémy. Další takovou byla Hésioné, dcera předposledního trojského krále Láomedonta a jeho ženy Leukippy. Její otec nedodržel slib, který dal Apollónovi a Poseidónovi za pomoc při opevnění trojských hradeb. Za tuto urážku měla být princezna obětována mořské příšeře. Pomos nabídl Héraklés, ale pouze v případě, že odměnou dostane nesmrtelné koně, které dostal Trós darem od Dia za uneseného Ganyméda. Láomedon přislíbil, slib však nedodržel a tak se Héraklés pomstil tím, že vytáhl spolu s výpravou proti Tróji, kterou posléze dobyl.

Jistou podobnost můžeme hledat mezi Helenou a Médeou, protože obě využívaly kouzelskou sílu k podmanění lidí: Jednou našla Helena v Trojské pevnosti kámen, ze kterého kapala krev. Brzy zjistila, že má čarovnou moc. Nejprve ji přidávala do pití Paridovi, aby si udržela jeho stálou náklonnost, později s ní omámila i zbytek Trójanů.

³⁴ Graves, R.: Řecké mýty 2, Praha 1982, str. 275.

³⁵ Město v Sýrii.

³⁶ Hlavním motivem příběhu je válečná výprava krále, jehož cílem je získat manželku.
http://en.wikipedia.org/wiki/Legend_of_Keret

„Arce locari velut tutamen et non incassum arcis Troianae prope multis locis mentio fit. in hac enim arce huiusmodi saxum fuisse dicitur, quod ab alio contritum sanguinem emitteret. namque Helenam ad incitandos in se amatores saepe ex hoc saxo lapillum uti fuisse solitam.³⁷“

Jisté zvláštnosti si s sebou nese i Paris. Motiv odloženého dítěte není v antické mytologii ničím zvláštním, ba naopak. Stačí zmínit báje o Iásonovi nebo Oidipovi, které jsou rovněž spojeny s putováním a odvedenou ženou, jejíž vinou následně padne město nebo dojde k rozkolu v rodině. Paridův soud dává rovněž podnět ke spekulaci, neboť se překrývá s bájí o Héraklovi. Motiv zlatého jablka a tří žen je znám právě z této báje. Je tedy možné, že předobrazem Paridova soudu byl Héraklův úkol, který spočíval v donesení zlatého jablka ze zahrady Hesperidek.

Takových podobností najdeme v řecké mytologii mnoho a není možné zcela přesně určit, která báje poskytla ve větší či menší míře inspiraci ke vzniku báje jiné.

3.1.2 Charaktery filmové

Každá z postav, se kterými se ve filmu setkáváme, si nese svůj osobitý charakter, který se příliš neslučuje s původní předlohou. V počátcích jsme konfrontováni s chladnou vypočítavostí a nezměrnou touhou po moci, kterou disponuje mykénský král Agamemnón. Jeho zájmy jsou čistě politické, a to bez ohledu na okolí. Do určité míry nám může připomínat další historickou-filmovou postavu, Alexandra Velikého³⁸. V tomto případě však Agamemnón nedisponuje dobrými vůdčími schopnostmi a za sebe raději nechává pracovat jiné, i když později sám přijímá pocty.

Rovněž není příliš lichotivé ani postavení Achillea. Oproti svému literárnímu protějšku zde nemůžeme očekávat skutečného hrdinu, nýbrž zcela obyčejného žoldáka, obklopeného ne příliš početným mirmydónským vojskem. O jeho bezvýznamnosti se přesvědčíme v okamžiku, kdy Myrmidóni plní Apollónův

³⁷ Maurus Servius Honoratus k Vergiliově Aeneidě, II. 33
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Serv.+A.+2.33&fromdoc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0053>

³⁸ Snímek Olivera Stonea z roku 2004.

chrám. Na místo přijíždí se svým vojskem Hektor, přičemž jednoho z členů jeho družiny zasáhne Achilleus na velkou vzdálenost oštěpem. Hektor je překvapený a později o svém zážitku vzrušeně vypráví ostatním Trójanům. Další Achilleovou vlastností je arogance a přehnaná neúcta k jakýmkoliv řádům, hlavně k těm náboženského charakteru. Navíc neustálé konflikty s Agamemnónem málem vedou ke zmaření celé výpravy.

Oproti „barbarským“ Řekům stojí Trójané, kteří jsou v celém snímku vykresleni jako kultivovaní lidé uctívající bohy, tradice a milující své město. Morálně čistý Hektor, rozvážný Priamos nebo úzkostlivá Andromaché přivádějí diváka na myšlenku, kdo je v celém snímku vlastně „ten špatný“ a zároveň přispívají k celkové kulturní degradaci Řeků. Snaha rozlišit jednotlivá etnika se odráží i na způsobu oblečení a celkové péči o vzhled. Zatímco Trójané disponují zdobenými tunikami, zlatými šperky a až nepřírozeně upraveným vzhledem, Achájeci na první pohled působí zanedbaně, což v divákovi může vyvolat sympatie k Trójanům, protože celkově působí vznešenějším dojmem.

Poněkud komicky působí postava Parida. Ten patrně nebyl nikdy odložen v horách a spolu s bratrem Hektorem se staral o zahraniční politiku. Patřil asi mezi nejmilejší Priamovi syny, protože právě jemu starší bratr a později i otec prominuli únos Heleny a nikdy mu nevyčetli, že díky němu započala válka, která nadobro zničila jejich město. Dokonce láskyplně přijali i Helenu. V celém snímku však Paris vystupuje jako zhýčkaný zbabělec, což se později ukáže v souboji s Meneláem, a poté, co z bezpečné vzdálenosti zastřelí Achillea.

Hektor, Paris, Achilleus a Agamemnón tvoří základní stavební prvek celého děje. Ostatní postavy už tolik výrazu nemají a fungují spíše jako statisté.

3.2 Shrnutí

Pokud bychom měli shrnout shlédnutý snímek a vyhodnotit, co je schopen divákům přinést, musíme mít opět na paměti body, které jsme zmínili v předcházející kapitole. Už od samého začátku filmu je jasné, že jde o čistě konzumní záležitost, která má s sebou nést hlavně nepřetržitý řetězec akčních scén s občasnou dávkou emocí některé z hlavních postav. Naproti tomu je však třeba kladně ohodnotit poměrně široké spektrum událostí přispívající k nahlédnutí do kultury antického Řecka. Divák má možnost si udělat hrubou představu např. o věšteckých nebo pohřebních rituálech, na které je ve filmu řada odkazů.

Za přínosné můžeme považovat konflikt mezi Achilleem a Agamemnónem, který se stává důležitou osou děje jak ve filmu, tak v samotném eposu, stejně jako Patrokolovu smrt, což opět zapříčiní zvrát celé situace. Achilleova citová vrtkavost a emoční labilita dávají spád celému příběhu a divák od určité chvíle může tušit, jak celá situace dopadne.

Zatímco v Iliadě dostává velkou část prostoru Aineiás a jeho činy, ve filmu je na něj jen krátký odkaz v několika posledních scénách, kdy Trójané prchají tajnou chodbou z města a Paris mu vloží do rukou pamětní trojský meč na znamení nehynoucího trojského národa. Stejný osud postihl i olympské bohy, kteří se v literární předloze plně zapojují do boje a využívají všech lstí – z filmového zpracování jsou vypuštěni úplně. Jenom Apollón, patron Tróje se stává terčem Achilleova rouhání.

V závěrečném shrnutí se zaměříme na obě filmové adaptace Homérových eposů a pokusíme se na základě jejich vzájemné konfrontace vyvodit, která z nich může být po informační stránce více přínosná.

4. Helena Trojská (2003)

Dvoudílný televizní film natočený podle scénáře Ronni Kerna, v režii J. K. Harrisona³⁹ si už od samého začátku klade poměrně těžký cíl – věrohodně zachytit nejpodstatnější části trojské války, stejně tak jako události, které se odehrály před válkou samotnou, a to v co nejkratším časovém úseku. Tím splňuje nepsané pravidlo, které si klade snad každý scénář zpracovaný na motivy Homérovoy Iliady. Důraz je rovněž kladen i na celkový dojem příběhu, atraktivnost a poutavost pro diváka.

Děj je vyprávěn králem Meneláem, který kromě války popisuje i spor s bratrem Agamemnónem, spleť problémů rodinné a politické. On je svědkem celého příběhu, osudů všech členů rodiny a přináší tak pohled do situace tehdejší doby.

4.1 Filmový příběh

Ocitáme se v Tróji ve chvíli, kdy královna Hekabé právě rodí. Porod naruší svým křikem malá princezna Cassandra, která trvá na tom, aby byl chlapec, kterého královna stihla pojmenovat Alexandros, zabit⁴⁰. Král Priamos dceři důvěřuje, především proto, že dívka zná pohlaví dítěte ještě před tím, než se narodí. Přes odpor své ženy panovník poručí, aby bylo dítě odneseno do hor a shozeno ze skály. Pověřený sluha za noci chlapce odnese, nemá však sílu ho usmrtit, tak ho jenom položí na kameny s tím, aby o jeho osudu rozhodli olympští bohové. Z povzdálí vše pozoruje pastýř, který ve vhodné chvíli malého prince odnese a přijme za vlastního. Pojmenuje ho Paris.

Uplyne několik let a z Parida je dospělý mladý muž. Při hře s přáteli se mezi skaliska zaběhne kůzle, které se neprodleně vydá hledat. Dostane se do jeskyně, kde

³⁹ <http://www.imdb.com/title/tt0340477/fullcredits#cast>

⁴⁰ Apollodóros rovněž zmiňuje, že přízvisko Parida bylo Alexandros. O věštbě se však Priamos radil se svým synem Aisakem. Apollodoros: III. 12, §5
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Apollod.+3.12.5&fromdoc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0021>

Kromě Apollodóra uvádí Paridovo druhé jméno i Hyginus ve svých *Fabulae*:
<http://www.thelatinlibrary.com/hyginus/hyginus5.shtml#alexander>

usne. Zjeví se mu tři bohyně a žádají, aby je rozsoudil podle toho, která z nich je nejkrásnější. Afrodíta mu jako odměnu slibuje nejkrásnější ženu světa. Jako důkaz ukáže Paridovi Heleninu tvář ve zlatém jablku, v tutéž chvíli uvidí princovu tvář v malém jezírku i Helena, která se vydala se svým bratrem Pollydeukem na výlet k moři. Z rozjímání oba vytrhne průvod ubírající se směrem ke spartskému paláci. Bratr Heleně vysvětluje, že jde o nápadníka její sestry Klytaimnéstry, který přijel na námluvy spolu se svým bratrem Meneláem a otcem, mykénským králem Átreem. Ve stejnou chvíli, kdy mykénský průvod míří do paláce, se okolo hradeb potuluje i athénský král Théseus⁴¹ se svým sluhou. Jeho cílem je nepozorovaně vniknout do paláce a ukrást Helenu.

Mykénský král se svými syny předstoupí před spartského Tyndarea a Agamemnón se zaslíbí Klytaimnéstře. Obřad naruší Helena, která se na nádvoří objeví. Otec ji napomene za neomalenost a zakáže se účastnit svatební hostiny. S jeho rozhodnutím nesouhlasí Agamemnón a krále přemluví, aby dceři odpustil. Vzápětí Meneláos požádá Tyndarea, zda by mohl být na hostině Heleniným společníkem. Agamemnónova náhlého vzplanutí pro mladší princeznu si všimne Klytaimnéstra, která pak s nelibostí sleduje, jak otec žádosti obou mykénských princů vyhoví.

Při svatební hostině sedí šlechta na vyvýšených lehátkách, což Agamemnónovi umožňuje sledovat Helenu. Ta je z celé situace rozrušená a hostinu opouští. Když prochází chodbou, je napadena Théseem a jeho sluhou. Oba muži dívku svážou, přemůžou strážce a prchnou z paláce. Během cesty Théseus vypráví Heleně příběh jejího narození. Prozradí jí, že není dcerou Tyndarea, protože ten byl během jejího početí v Egyptě. Královna Léda byla zneuctěna Diem. Počkala, až se dítě narodí a pak, aby alespoň částečně odčinila potupu, kterou uvrhla na svého manžela, skočila z hradeb.

Mezitím na pohoří Ídy odvedou vyslanci krále Priama Paridova býka, který má posloužit jako hlavní cena při trojských hrách. Paris si nenechá tuto křivdu líbit, a přestože je zraněn a jeho adoptivní otec protestuje, přihlásí se jako zápasník. Po několika vyhraných zápasech se má utkat s Hektorem. Cassandra už tuší, kdo mladý pastevec je, varuje bratra a naléhá, aby Parida v souboji zabil. Zatímco oba muži bojují, začíná si král pomalu uvědomovat, že se do města vrátil jeho odložený syn.

⁴¹ Athénský král, syn krále Aigea nebo Poseidóna, Svoboda, L.: Encyklopedie antiky, Praha 1973, str. 616.

Paris zápas vyhrává. Do ringu přibíhá Paridův adoptivní otec a jako důkaz předkládá královně Hekabě plášť, ve kterém dítě našel. Přestože Priamos ví, že znovunalezený syn přinese městu zkázu, přijímá ho a s poctami představí lidu.

I když Helena zpočátku vzdorovala, na život v Athénách po boku Thésea si rychle zvykla. Po roztržce, při které Théseus odmítne její lásku s tím, že jednoho dne si najde někoho jiného, prchá Helena palácovými zahradami a narazí na svého bratra Pollydeuka. Její počáteční překvapení se stupňuje, když princezna zjistí, že hlavním účelem návštěvy je zabít Thésea, který svým činem pošpinil královskou rodinu. V souboji Pollydeukes krále zabije, ten však z posledních sil uštedří spartskému princovi smrtelnou ránu. Helena se zhroutí a je převezena zpět domů.

Na pohřebních oslavách přísahají nejodvážnější muži řeckého světa věrnost králi Tyndareovi. Král je však rozhořčen Heleninou lhovostí vůči mrtvému Pollydeukovi a nabídne její ruku přítomným mužům. I když se všem mužům Helena velmi líbí, tuší, že sňatek s ní bude provázen problémy. Přesto se dohodnou, že budou bránit zájmy toho, který pojme Helenu za manželku⁴². Aby se předešlo sváru a spravedlivě rozhodlo, kdo bude manželem spartské princezny, vhodí zúčastnění panovníci do nádoby na mísení vína své prsteny, z nichž je potom jeden vylosován. Vytažený prsten patří Meneláovi, což Agamemnón vyloží jako neklamné boží znamení.

V Tróji už tuší, že Řekové chystají válečné výboje. Hektor proto přijde za Paridem, aby tlumočil žádost jejich otce Priama. Ten se rozhodl poslat Parida do Sparty se vzkazem novému králi Meneláovi. Mladý princ však má vůči misi výhrady, považuje ji za příliš riskantní a obviní Hektora ze snahy se ho zbavit, čímž by si opět upevnil pozici v následnictví trůnu. Nakonec se však na cestu do Sparty vydá.

U spartských břehů přistanou trojské lodě ve chvíli, kdy v paláci probíhá svatební slavnost – Helena, kvůli které uzavřeli řečtí králové s Meneláem smlouvu, že budou chránit jeho zájmy a manželství, předstoupí před hodovníky nahý. Tento akt má přítomným dokázat, že alianci se Spartou neuzavírali zbytečně a Helena je

⁴² Apollodóros: III. 10, §8

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Apollod.+3.10.8&fromdoc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0021>

Rovněž zmiňuje i to, jak Odysseus získal za manželku Pénélopu, Apollodóros: tamtéž, §9

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Apollod.+3.10.9&fromdoc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0021>

skutečně tak krásná, aby byli ochotni za ni položit život. Ceremoniál naruší Paris se svou družinou. Agamemnón varuje bratra před nebezpečím, které může od Trójanů očekávat. Navrhuje, aby z Parida vyzvěděli co nejvíce informací, což jim má později pomoci k napadení města.

V noci prchá Helena tajně z paláce a chce spáchat sebevraždu skokem z hradeb. Zachrání ji Paris a oba si připomenou dávné „setkání“ uchystané bohyní Afrodítou. Svědkem rozhovoru je Klytaimnéstra, která později sestře zle vyhubuje. Helena jí vypráví, jak se s Paridem poprvé setkala. Klytaimnéstra už tuší, že za vším stojí vůle bohů, proto na oplátku Heleně vyzradí Agamemnónovy a Meneláovy úmysly. Klytaimnéstrina zrada je pochopitelná, neboť se nemůže smířit s představou, že Agamemnón tajně miluje Helenu.

Druhý den se vrací Agamemnón s manželkou do Mykén a Paris je spolu se svou družinou uvězněn na popud Meneláa v komnatách paláce. Večer se k němu dostane Helena a pomůže Trójanům k útěku. Společně prchají pryč ze Sparty a vědí, že tato fatální chyba bude mít dopad dalekosáhle větší.

Když se o zradě dozví král Meneláos, neváhá a požádá o pomoc bratra. Na tuto chvíli Agamemnón čekal. Přislíbí bratrovi pomoc pouze za podmínek, že bude svrchovaným velitelem řeckých vojsk a případně mu veškerá válečná kořist. Meneláos se zdráhá, ale nakonec dominantnímu bratrovi ustoupí. Po dvou měsících však nejsou Řekové schopni vyplout kvůli nepříznivému větru. Agamemnón se radí s věštcem Kalchantem. Ten mu řekne, že bohyně Artemis požaduje život jeho malé dcery Ífigenie, obětovat ji však musí sám král. Kvapně odvede dítě z paláce a oběť posléze vykoná⁴³.

Do Tróje se mezitím vrátil Paris. Jeho čin je odsouzen nejen Hektorem, ale i otcem, králem Priamem. Paris před celým dvorem na svou obhajobu uvede, že Sparta a ostatní řecká království se chystala k válce s Trójou, kterou chtějí dobýt právě kvůli příhodné poloze mezi největšími obchodními cestami. Rovněž řekne, že s Helenou nebylo dobře zacházeno a ona s ním odešla dobrovolně. Cassandra naléhá na otce, aby Helenu okamžitě vrátil Meneláovi. Král Priamos je nakonec Heleninou krásou tak uchvácen, že na dceřino naléhání nereaguje. Do Tróje však už dorazily egejské flotily a Odysseus s Meneláem jdou za králem Priamem s žádostí, aby byla Helena

⁴³ O Ífigeniině obětování se kromě Euripida zmiňuje i Lucretius ve svém didaktickém díle *De rerum natura*. Snaží se pomocí Epikúrova učení poukázat na fungování přírody, která se řídí odvěkými zákony. Podle něj nemohou bohové zasahovat do koloběhu vzniku a zániku, tudíž ani nemohou požadovat Ífigenin život. Nicméně v obou verzích je princezna dospělou dívkou.

vydána zpět manželovi. Ten jim řekne, že se rozmyslí. Zeptá se Heleny, která stále prosí o navrácení manželovi, přestože Parida miluje. Navíc ví, že situaci již nezachrání neboť Agamemnón je od samého začátku odhodlaný Tróju dobýt kvůli její příhodné poloze. Priamos se s tímto faktem začíná pomalu smířovat.

V hlavním stanu achájského ležení se Agamemnón radí s ostatními panovníky a vojevůdci o strategii útoku. Domnívají se, že když vyvolají zmatek a v přestrojení vniknou za hradby města, zajistí jim to hladký průběh boje. Nikdo z nich však zatím netuší, že válka nebude mít tak krátké trvání.

Večer král Priamos rozhoduje o osudu a postavení princezny Heleny. Jelikož spolu s radou starších shledal situaci bezvýhodnou, nabídl Heleně, že se může vzdát veškerých závazků, které ji poutaly ke Spartě. Ta nabídku přijímá stejně jako přízvisko Helena Trojská. Cassandra celou situaci z povzdálí pozoruje a je královým rozhodnutím zděšená.

První boj, kdy se Achájeci zmocní trojského pobřeží, skončí pro Tróju dobře. V noci si Hektor tropí z Kassandry žerty a vysmívá se jejím věštбám. Ta má však vidění, že boje potrvají deset let, achájská vojska budou plenit okolní města, až nakonec padne i Trója. Král Priamos je přesvědčený, že je jeho dcera šílená, věštбám nevěří a nechá ji nakonec zavřít do kobky.

Roky plynou a Achájcům se stále nedaří prolomit trojské hradby. Jednoho večera, když společně sedí u ohně, navrhnou, že buď válku dobojují, nebo odjedou domů. Chamtivý Agamemnón chce ale oboje. Druhý den ráno navrhne Trójanům osobní souboj mezi Paridem a Meneláem. Přestože spartský král Parida vyzve na souboj, není si příliš jistý. Oba muži se postupně proboují až mezi městské uličky. Když chce Meneláos zasadit Paridovi smrtící ránu mečem, ostří se rozlomí, vzápětí na oba bojující muže snese mlha a zakryje tak ostatním přihlížejícím výhled. Zhroučí se na zem. Paris je vážně raněn, protože hrot oštěpu byl předtím napuštěn slabým jedem. Mezi oběma válečníky postupně vzniká přátelské pouto. Paris nechápe, proč musí spolu bojovat, když Agamemnónovi nejde o Helenu ani štěstí Meneláa. Nabádá proto svého soka, aby se tyranskému bratrovi vzepřel. Když Agamemnón vidí, že Paris žije, trvá na novém souboji. Výzvu přijímá Hektor, strhne se hádka, kdy král Priamos, Hekabé i Helena prosí prince, aby byl rozumný a nebojoval. Toho využije Achilles a zasáhne ho oštěpem. Hektor umírá a je postupně vláčen za vozem.

V noci navštíví Helena Kassandru ve vězení a ptá se jí na osud Parida, kterého chce ušetřit trápení. Jediné možné východisko je podrobení se

Agamemnónovi. Helena prchá z Tróje, ale zahlédnou ji strážé a vše vyzradí Paridovi. Než Paris zmobilizuje veškeré síly, podaří se Heleně proniknout do Agamemnónova stanu, kde mu nabídne obchod – ona výměnou za Hektorovo tělo. Mykénský král je však zdrcen ztrátou dcery Ífigenie, kterou musel pro tuto věc obětovat, a proto obchod odmítá. Helena vyběhne ze stanu a připleče se do davu achájských bojovníků, kteří stále oslavují Achillea. Ve stejné chvíli se v davu objevuje Paris se svou družinou a vyzývá Agamemnóna na souboj. Na výzvu reaguje Achilleus, vyskočí na vůz a chce Parida srazit. Ten je však rychlejší, jednomu z bojovníků vytrhne luk a zasáhne hrdinu do paty. Řekové jsou zděšeni. Strhne se bitva, ve které umírá i Paris.

Druhý den se koná pohřeb, když si Trójané všimnou, že řecký tábor je prázdný a před branou stojí jen obrovský dřevěný kůň. Král Priamos nejprve nechá na břicho koně vystřelit šípy, po té navrhuje, aby byl spálen. Jeden z dvořanů mu to ale rozmluví. Na místě řeckého tábora nachází jen muže zakopaného do země. Ten jim prozradí, že byl ponechán jako oběť spolu s koněm, darem bohyni Pallas Athéně. Je prý tak velký, aby se ho nepodařilo dostat za trojské hradby. Král proto nechává bránu rozbořit. V noci z útroh koně vyskáčou řečtí bojovníci a v několika málo chvílích město padne. Agamemnón před zraky svého bratra Meneláa znásilní Helenu.

Agamemnón slaví konečně svůj triumf a obsadí Priamův palác. Ze svého vítězství se však neraduje dlouho: Během koupele se objeví Klytáimnéstra, která se dozvěděla, co se přihodilo jejich dceři Ífigenii. Po té, co pošle pryč Helenu, hodí na svého manžela závoj v podobě sítě. Nic netušící Agamemnón se v nastalém zmatku do pasti ještě více zamotá a volá o pomoc. Zdrcená Klytáimnéstra na nic nečeká a manžela ubodá dýkou, kterou měl připravenou pod šaty.

Helena prochází polorozbořeným městem a sní o Paridovi, když se objeví Meneláos. Aby si zajistila alespoň nějakou existenci, následuje svého původního manžela zpět do Sparty.

4.2 Shrnutí filmového snímku

Helena Trojská se nám může v určitých momentech jevit jako dobře propracovaný snímek. Ale i tady jsou patrné značné posuny od původní předlohy. Hlavní osu příběhu tvoří pouze Helena, které se vlastně celý děj podřizuje. Navíc její ztvárnění může leckterému divákovi připadat málo důstojné oproti antickému vzoru. Helena je vykreslena víc jako nevyspělé a rozverně děvče, než jako vznešená spartská královna. Její naivita, místy až dětská jednoduchost mohou být právě důvodem k tomu, že v mytologii se lépe orientující divák odsoudí filmový snímek už na počátku. Co chybí Heleně, dostává se naopak Klytaimnéstře, která ve filmu zastává sice malou, ale přesto důležitou roli.

Vztah Agamemnóna a Klytaimnéstry je rovněž dalším prvkem, který pomáhá celý příběh rozvíjet. Zatímco mykénský král tajně touží po Heleně a ve středu jeho zájmu leží dobytí tehdejšího známého světa, u Klytaimnéstry naopak vítězí sesterská láska a mateřské pudy, což později vyústí v krvavý čin.

Nepatříčně působí ve filmu *Théseus*, přestože je známa verze, že Helena měla s athénským králem vztah⁴⁴. Závěr, kdy je zabit Heleniným bratrem, není pro film nijak zásadní. Můžeme říci, že jeho postava slouží ve filmu pro zesílení napětí.

Přihlédneme-li k zobrazení antické tradice, zjistíme, že Helena Trojská v tomto směru zaostává za mladší filmovou verzí. Nevidíme zde jediný odkaz k tradicím tehdejší doby, jako jsou například pohřby či dobové slavnosti. Za zmínku možná stojí věstec Kalchás, který je Agamemnónovým rádcem, ale i jeho úloha působí spíše zmateně. V tomto směru lépe vynikne *Kassandra* a její vize.

Rozhodně však není dobré odsoudit snímek jako zcela nevyhovující. Naskýtá se několik dobrých důvodů, proč by ho měl divák shlédnout, protože informace, které je schopen předat, jsou místy dobře zpracovány. Je však třeba mít na paměti, že filmová adaptace není vždy dostačující, a proto je důležité ucelit si získané poznatky na základě pozdějšího srovnání s odbornými prameny.

⁴⁴ <http://en.wikipedia.org/wiki/Helen>

4.3 Která z filmových adaptací Homérova eposu poskytne divákovi více informací?

Dostáváme se k poslednímu shrnutí obou předložených snímků. Rozhodnout, který z nich je nositelem většího množství informací z antického bájesloví, bude obtížné, neboť každý má vytyčený jiný ústřední motiv. Zatímco ve snímku Trója se do popředí dostává vyhrocený konflikt mezi Achilem a Agamemnónem, což se přibližuje Homérově předloze, u Heleny Trojské se naopak celý děj obrací k nešťastné lásce spartské královny. Oba filmy však mají určité body, které přesně odpovídají mytologickým verzím:

U Heleny Trojské jde například o svazek, který mezi sebou uzavřou největší válečníci tehdejší doby, aby chránili zájmy Helenina budoucího manžela. O tomto aktu jsme se již zmiňovali v jedné z předchozích kapitol. Tuto podstatnou informaci se však z filmového snímku Trója nedozvíme, stejně jako nepadne jediná zmínka o obětování Ífígenie. Tam je naopak dán prostor Achillovi a jeho hněvu, který je hlavní dějovou osou skutečné Iliady. Oproti tomu postava Achilla ve filmu Helena Trojská zaniká úplně. Navíc sám vůdce Myrmidónů umírá během zmatku, vyvolaném v achájském táboře. Pokud by si divák nevšiml, že byl zasažen šípem do paty, hrozí nebezpečí, že díky své nevýraznosti zanikne Achilles ve víru děje úplně.

Značné odlišnosti jsou výrazné u obou Paridů: zatímco jeden vyrůstal v rodinném kruhu, obklopen přepychem (Trója), druhý byl podle vzoru mytologických pramenů odložen v horách. Oběma však byl přidělen stejný úkol – odplout spolu s bratrem Hektorem do Sparty za účelem zahraniční politiky a upevnění vzájemných vztahů. Oba si odtud přivezli Meneláovu ženu Helenu. Od tohoto okamžiku se oba filmy posouvají v podobné dějové linii, neboť hlavním pojítkem je zde postava Agamemnóna, jehož touha po moci a vládě je v obou filmech stejná.

Jistých rozdílů si lze povšimnout i v případě Patrokolovy nebo Hektorovy smrti. Jestliže byl Patrokolovi ve filmu Trója vystrojen pohřeb, který splňoval podmínky antické tradice, u Heleny Trojské se toho nedočkáme. Stejně tak se nedočkáme ani Priamových prosb v Achillově stanu, což je pro Iliadu jedním z nejdůležitějších momentů.

Shoda je nicméně v závěru obou filmů, kde Achájeci uchystají lest s dřevěným koněm. Zatímco ale Trója končí otevřeným osudem některých hrdinů, Helena Trojská má konec vcelku jasný – smrt Agamemnóna a návrat Heleny k Meneláovi.

Jako kdyby jeden film v určitých momentech doplňoval druhý a obráceně. Je těžké určit, který z nich poskytne divákovi více informací, protože každý má svůj vlastní charakter a čerpá z mytologické předlohy z různých úhlů. Nabízí se tedy možnost shlédnout oba snímky a poté je vzájemně konfrontovat s vybranými mytologickými prameny.

4.4 Jsou dnešní žáci dostatečně obeznámeni s antickou mytologií?

Jednou ze součástí této práce je i krátký dotazník s pěti otázkami (viz. přílohy), jehož úkolem je zjistit, jak jsou dnešní žáci obeznámeni s antickou mytologií. Za tímto účelem byla vybrána škola, resp. gymnázium všeobecného zaměření, se žáky s věkovým rozpětím 17 až 19 let, kteří zadané dotazníky vyplnili v celkovém počtu jedenatřiceti listů

Z grafu č. 1 je patrné, že žáci nejvíce upřednostňovali film Trója z roku 2004, celkem 96,7%. Druhým filmem se stal Souboj Titánů z roku 2010, starší verze z osmdesátých let se s téměř 42% umístila jako třetí nejoblíbenější. V případě otázky „D“ je zpracována pouze jedna odpověď, kde žák uvedl televizní film Iásón a Argonauti⁴⁵. Ostatní odpovědi na tuto doplňující otázku byly vyhodnoceny jako nevyhovující, neboť žáci uváděli snímky, které nespádají mezi filmy s mytologickým námětem.

Otázka č. 2 se vztahuje k subjektivnímu hodnocení filmu, zda odpovídá či neodpovídá mytologické předloze. Vzhledem k tomu, že nejsledovanějším snímkem byla Trója, stala se i nejvíce hodnocenou. V osmnácti případech byla určena za snímek odpovídající mytologické předloze, s občasným odklonem od původní verze. Tento fakt můžeme určit za vcelku objektivní a rovněž vypovídá o jisté edukovanosti žáků v daném tématu. Druhým nejvíce hodnoceným filmem je Souboj Titánů (2010),

⁴⁵ Zde se patrně jedná o mladší verzi filmu z roku 2000, <http://www.csfd.cz/film/13399-iason-a-argonauti/> nebo <http://www.imdb.com/title/tt0217579/>, oproti verzi z roku 1963, <http://www.imdb.com/title/tt0057197/>

který byl jedenáctkrát hodnocen stejně jako Trója a čtyřikrát odpovědí „C“, tedy jako snímek s výrazným odklonem od původní verze.

Vysvětlení, proč se největší oblibě těší právě výše zmíněné filmové snímky je prosté – oba byly natočeny v krátkém časovém úseku, tudíž měli žáci v obou případech přijatelný věk na to, aby mohli shlédnout oba filmy. Za tímto účelem byl vytvořen graf č. 2, kde jsou zaznamenány věkové hodnoty žáků v době, kdy se poprvé setkali s antickou mytologií. Graf zcela odpovídá prognóze, že se tak stalo mezi 10 a 12 rokem. Zároveň jako první báje většinou uvádí právě příběh trojské války a Odysseovo putování. Následuje báje o Iásonovi a Argonautech a Daidalovi a Ikarovi. Navíc v 35,5% uvádějí jako hlavní zdroj antického bájesloví Staré řecké báje a pověsti od Eduarda Petišky. V návaznosti na tuto otázku byl vypracován graf. 3 (viz. otázka č. 5), kde žáci měli určit, kterou báji, popř. báje, znají na dobré úrovni.

Potěšující je rovněž fakt, že 87% dotázaných kladně odpovědělo na otázku č. 4, přičemž uvedlo, že starověk patří k oblíbeným tématům a čtyři se o starověk a mytologii dokonce aktivně zajímají. S kategoricky zápornou odpovědí jsme se setkali jen u čtyř z dotazovaných.

Vzhledem ke zjištěným faktům můžeme říci, že dotazník splnil svůj účel a poskytl nám informace o přehledu žáků gymnázia v oblasti antické mytologie.

5. Závěr

Jak již bylo předesláno, úkolem této práce bylo utvořit stručný nástin nejznámějších filmů s mytologickým námětem a zjistit, co mohou poskytnout široké veřejnosti a zda mohou motivovat k hlubšímu zájmu o antickou kulturu. Abychom dosáhli kýženého výsledku, předložili jsme dotazník jedenatřiceti studentům gymnázia, z něhož je možné určit, nejen to, co je na antické mytologii atraktivní, ale kdy poprvé se s bájeslovnými tématy setkali.

U většiny jsme mohli zaznamenat zvýšený zájem o antickou kulturu, někteří jsou danému tématu otevření a pouze minimum žáků přímo či nepřímo uvedlo, že se o danou problematiku nezajímá.

V případě filmových verzí postupovali většinou obezřetně. Z dotazníků je patrné, že nad filmy uvažovali a jejich zpracování hodnotili tak, že to ve větší míře odpovídalo naším odborným poznatkům. V případě otázky, zda by byli ochotni shlédnout další filmové adaptace mytologických příběhů, kromě většinově kladných odpovědí rovněž zmiňují, že by záleželo na zpracování. Čímž jasně vidíme, že nezaujímají vůči filmovému zpracování neutrální postoj, ale že jim na zpracování skutečně záleží. Z čehož můžeme usuzovat, že filmové adaptace jakýchkoliv historických filmů pojmají jako učební pomůcku, k čemuž se několik žáků přímo vyjádřilo.

Aby však film mohl sloužit i jako zdroj informací, měl by se co nejvíce držet původní předlohy. Toho lze však docílit jen obtížně, protože snímek musí být i atraktivní a neměl by oplývat pouze suchými informacemi. Z toho důvodu je většina předloh upravována, leckdy i na nevyhovující úroveň. U námi zkoumaných snímků byly báje pozměněny, ale hlavní osa příběhu zůstala zachována, až na filmový remake *Souboj Titánů*. V případě filmové adaptace Iliady fungovaly oba snímky jako vzájemné doplňky, jak již bylo popsáno v předcházejících kapitolách.

Zjistili jsme, že více než učební charakter, mají shlédnuté filmy spíše jakousi motivující funkci. Jejich děj může řadu žáků základních i středních škol přimět k hlubšímu zájmu o antickou kulturu a tím pozdvihnout celkový zájem o historii.

Doufáme, že se rozvoj kvalitní filmografie jako motivující-učební pomůcky bude dále vyvíjet jen na té nejlepší úrovni a budoucím generacím předá kvalitní a nezkreslené informace o minulosti, z níž se máme stále co učit.

6. Summary

This bachelor's thesis focuses on a brief description of the most famous film adaptations of Greek myths. It tries to identify the basic plot axis, evaluates, which information can be given to audience and assesses which version offers higher quality processed mythological topic on the basis of available literature about the ancient mythology.

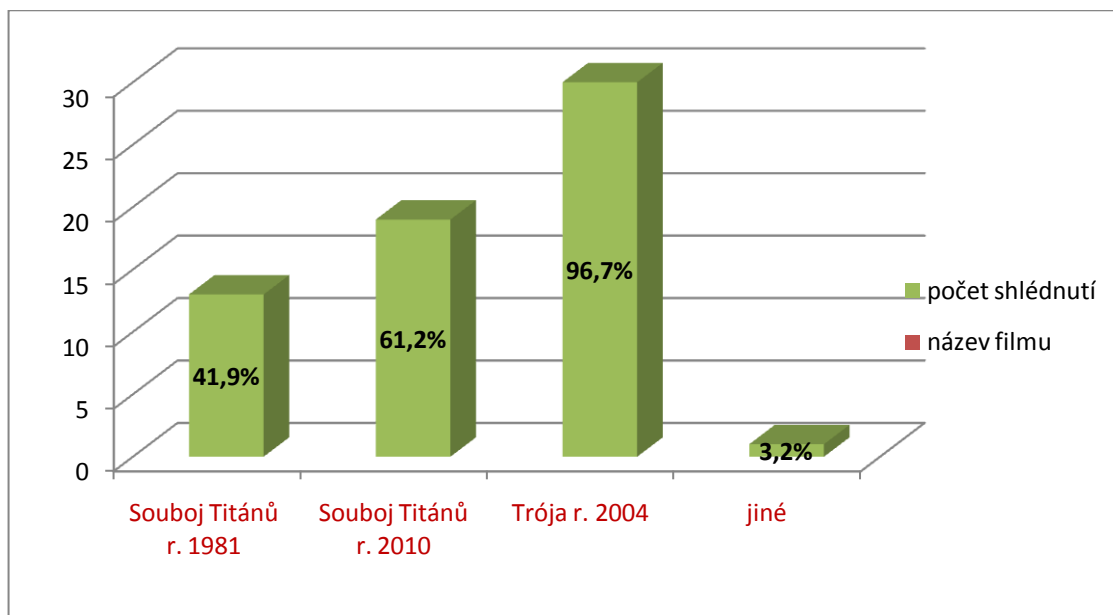
The work also includes a questionnaire through which we were able to assess the current state of interest in ancient culture and mythology in high school students.

7. Anotace

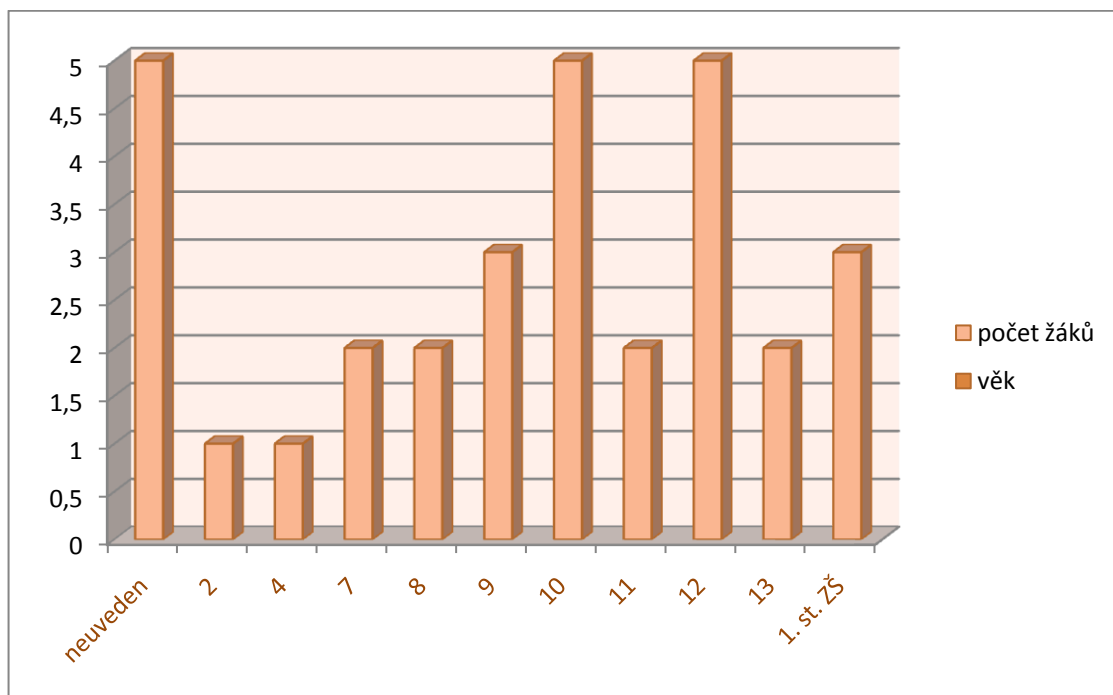
Příjmení a jméno autora:	Jiří Šobr
Název katedry a fakulty:	Katedra klasické filologie, Filozofická fakulta
Název bakalářské diplomové práce:	Užití motivů z antické mytologie v populární filmografii
Vedoucí práce:	PhDr. Noemi Sklenářová
Počet znaků:	70 530
Počet příloh:	4
Počet titulů použité literatury:	18
Klíčová slova:	Souboj Titánů, Trója, Perseus, Helena, Ovidius, Ovidiovy Proměny, Homér, Ilias, Apollodóros, Hyginus, filmový snímek, antická mytologie, epos

8. Přílohy

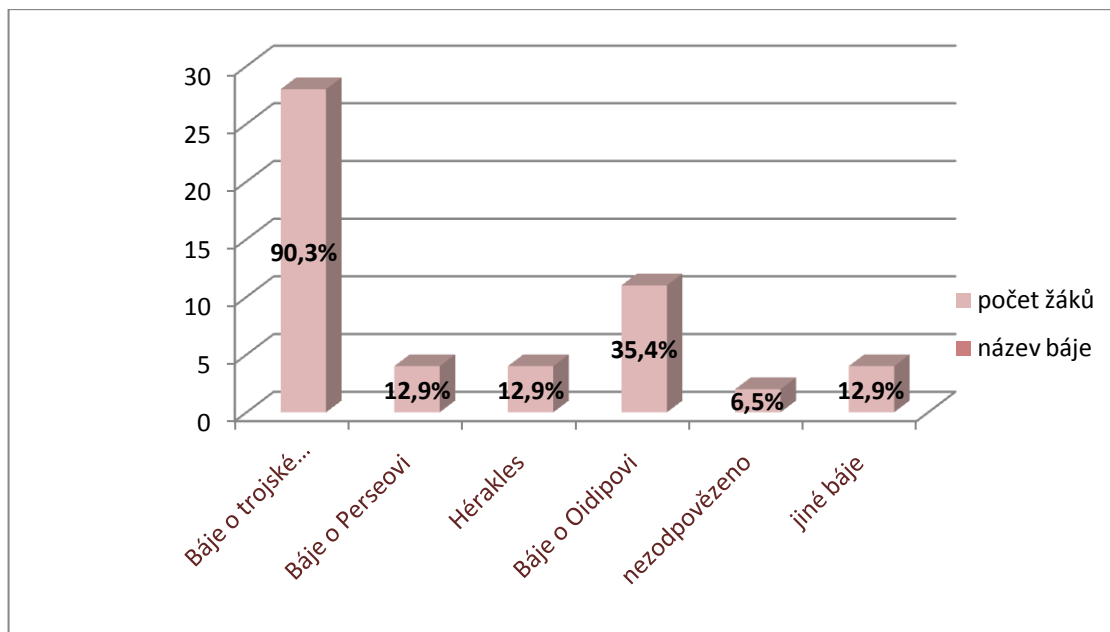
Graf č. 1

Graf č. 2

Graf č. 3

8.1 Dotazník

věk:

druh gymnázia:

třída:

1) Jaký z následujících filmů s mytologickou tematikou jste viděli?

A) Souboj Titánů (1981)

B) Souboj Titánů (2010)

C) Trója (2004)

D) jiný/uveďte název (popř. názvy)

2) Myslíte si, že vámi shlédnutý snímek/snímky odpovídá/odpovídají původní mytologické předloze? Ke každé odpovědi napište název filmu.

A) ano, zcela odpovídá

B) ano, ale místy se od původní předlohy liší

C) ne, odklon je více než patrný

D) ne, zcela neodpovídá předloze

3) V kolika letech jste se poprvé setkali s řeckým bájeslovím /přibližně/?
Pokud si vzpomenete, napište název báje.

4) Pokud byste měli možnost, shlédli byste snímek s mytologickou tematikou?
Jestliže ano, z jakého důvodu?

5) O kterých z nejznámějších bájí můžete říci, že je vcelku dobře znáte?

A) Báje o trojské válce
Odysseovo putování

B) Báje o Perseovi

C) Hérakles

D) Báje o Oidipovi

Pokud znáte jiné, napište:

9. Seznam použité literatury a ostatních zdrojů

9.1 Prameny

HOMÉR: *Ilias*, nakladelství Petr Rezek, Příbram 2007.

OVIDIUS, Publius Naso: *Proměny*, Plot, Praha 2005.

PLATÓN: *Faidros in Dialogy o kráse*, Odeon, Praha 1979.

9.2 Literatura

BARTONĚK, Antonín: *Dialekty klasické řečtiny*, Masarykova univerzita, Brno 2009.

DOSTÁLOVÁ, Růžena: *Antická mystéria*, Vyšehrad, Praha 1997.

FINK, Gerhard: *Kdo je kdo v antické mytologii*, Alpress s.r.o., Frýdek-Místek 2004.

GRANT, Michael: *Zrození Řecka*, BB/art s.r.o., Praha 2006.

GRAVES, Robert: *Řecké mýty 1*, Odeon, Praha 1982.

GRAVES, Robert: *Řecké mýty 2*, Odeon, Praha 1982.

HOŠEK, Radislav: *Náboženství antického Řecka*, Vyšehrad, Praha 2004.

KERÉNYI, Karl: *Mytologie Řeků, Příběhy bohů a lidí*, Oikoymenh, Praha 1996.

KERÉNYI, Karl: *Mytologie Řeků, Příběhy héróů*, Oikoymenh, Praha 1998.

MURRAY, S. Alexander: *Kdo je kdo v mytologii*, Jota, Brno 2007.

PEČÍRKA, Jan: *Dějiny pravěku a starověku 1*, SPN, Praha 1982.

ROSCHER, Wilhelm Heinrich: *Ausführliches Lexikon der griechischen und römischen Mythologie*, erste Abteilung, Teubner, Leipzig 1884-1886.

SVOBODA, Ludvík (hl. redaktor): *Encyklopedie antiky*, Academia, Praha 1973.

VIDMAN, Ladislav: *Život v homérské době*, Odeon, Praha 1980.

VIDMAN, Ladislav: *Od Olympu k Panteonu: Antické náboženství a morálka*, Vyšehrad, Praha 1997.

9.3 Filmové zdroje

Souboj Titánů, (Clash of the Titans), 1981, režie: Desmond Davis.

Souboj Titánů, (Clash of the Titans), 2010, režie: Louis Leterrier.

Trója, (Troy), 2004, režie: Wolfgang Petersen.

Helena Trójská, (Helen of Troy), 2003, režie: John Kent Harrison.

9.4 Internetové zdroje

www.imdb.com /2011-04-30/

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/> /2011-04-30/

<http://www.theoi.com/> /2011-04-30/

<http://www.thelatinlibrary.com/> /2011-04-30/

